

ПРАЗНУВАНЕТО КАТО ОТНОШЕНИЕ: ВПЕЧАТЛЕНИЯ ОТ СТОГОДИШНИНАТА НА ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Гатя СИМЕОНОВА

Abstract. Bulgaria was liberated from Ottoman rule in 1878. Then this day was one of the holidays of the Kingdom of Bulgaria. However, it was not an official holiday during the communist era. In this paper the author share her impressions how this day was celebrated in 1978.

Keywords: Bulgaria, communism, day of liberation, holidays

Стогодишнината от Освобождението ни от турско робство съвпадна с времето, когато 19 февруари/3 март не беше националният празник на България. Това най-престижно място в съвременния празничен календар беше заето от датата 9 септември, поради предпочитания към историческите събития, с които тя беше запълнена. Няма да коментирам тази подмяна на ценности, съотнасяни с нашата свобода (с нашето първо и „второ“ освобождение), защото самият обществен живот се опита да ги постави на подобаващите им места и днес националният ни празник възвърна изначалната си значимост и дата.

Спомените ми за стогодишната вече са далечни, но съм убедена, че събитието беше отбелязано с предшестващи го прояви от научно естество – имаше множество публикации във вестниците, множество предавания по радиото и телевизията, множество научни съчинения, научни сесии и конференции, които трябваше да покажат, че ние ценим историята си като един културен и зрял народ. В предпразничното време бяха проведени и множество тържествени събрания. Неизбежно беше и официално засвидетелстваното отношение към събитието и датата, чиято кулминация беше вечерта на празника (тържествена заря, прием), но в паметта ми остава натрапчив спомен за липса на каквито и да било организирани празнични прояви в столицата в самия ден на достолепната годишнина. И още нещо помня с умиление – как софиянци почетоха тази стогодишнина без излишна парадност, без някой да ги организира, по своя воля и по вътрешното убеждение, че имат празник и че на тях се пада задължението да го отбележат като хора, които не са загубили безвъзвратно вътрешната си свобода да празнуват един отписан от календара бивш национален празник. Зная това от личните си наблюдения върху местата, които бяха средоточие на спонтанно поклонение – паметниците в центъра на София, храмът „Св. Александър Невски“. Като човек, който по професия се занимава с изучаването на празниците и празничния живот, бях в центъра на събития с фотоапарат в ръка – прохождаща във фотографията аспирантка, преизпълнена с любопитство как българите ще отбележат тази бележита дата от собствената си история. Очевидно нещо в официалната празничност не достигаше и на мене, и на хората около мене. Витаеше потребността от вътрешна съпричастност, витаеше очакването за видима и дълбоко човечна тържественост, която изхождаше от ценящите своето минало, а и своя истински национален празник българи. И на тази потребност за моя радост беше даден спонтанен неорганизиран израз в лицето на

софиянци, които, повели децата си или събрани в малки приятелски групички се стекоха около паметниците. Свидетелствам за това чрез впечатленията, които съвсем „делово“ съм вписала в дневника си в онзи празничен ден, както и чрез любителските снимки, направени пак тогава в центъра на столицата – място на спонтанната празничност.

“А сега за Трети март. Станах с умора и не ми се работеше. Поканих Румяна (Румяна Георгиева – тогава аспирантка, сега доц.д-р в един от институтите на БАН) на закуска, взех си фотоапарата, отидохме с нея у съседите да помоля за един филм. С автобус 94 слязохме на Ректората. Пред плочата, която, струва ми се, е на Климент Охридски, имаше една група. Някакъв мъж четеше слово, а другите слушаха. Там направих първата снимка. След това тръгнахме към паметника на съветската армия. Той отрупан с цветя. Край него почетен караул (от българска страна) и групи туристи от СССР. Най-мили бяха децата. С калпачета на опълченци със зелени дъна. Към „Орлов мост“ нямаше нищо, освен знамена. Снимах ги. Румяна купи червени карамфили. Върнахме се по „Руски“ към Университета. Аз заснех един плакат, опънат над улицата, чрез който се благодареше за Освобождението.

Още на „Орлов мост“ казах, че едва ли някой се е сетил за венец на Кирил и Методий (на паметника им пред Народната библиотека), а какво бихме били ние като народ без тях. Разбира се, имаше някакви цветя от такива като нас, но никакъв венец. Две деца с опълченски калпачета си играеха край паметника. Румяна остави карамфилите в подножието на фигурите на Кирил и Методий, а децата веднага застанаха от двете страни на паметника и аз ги снимах. После отидохме при Левски. Там имаше венци и цветя и двама ученика на почетен караул. От там се отправихме към гроба на Вазов. Една група ученици ни изпревари. Направих им снимка в гръб, а когато се приближих да оставя кокичетата (моето букетче за гроба на поета), видях, че палят

свещи и това също го заснех. След това отидохме и на паметника на Паисий. Там пък Краси Панов (учител) беше завел учениците си от възобновената класическа гимназия (НГДК – Национална гимназия за древни езици и култури).

Разбира се, през цялото време камбаните на „Ал. Невски” биеха и създаваха едно особено настроение на тревога и тържественост. Влязохме. Наредих се за свещи. Имаше голяма опашка. Едно 2-3 годишно момиченце искаше свещичка. А един ученик пред мене купи свещи за целия клас. Запалихме четири за мъртвите. Два свещника, които друг път не съм забелязвала да стоят пред тези изображения, сега бяха там и бяха отрупани със свещи. Запалихме свещ на свети цар Борис и на светците Кирил и Методий. Като излязохме, направих снимка на хората, които се гълпят на вратата на „Св. Ал. Невски”, а след това на цялата църква. Вътре в храма преди това срещнах Любо Ботушаров (колега от Института по изкуствознание), с когото си честитихме празника. Той каза, че не само преди Девети, но и до 50-те години Трети март е бил празник, неприсъствен ден. И го свързва с поднасяне на ученически венци. После се появи някакъв друг мъж, който ни поздрави с думите: „За много години!”.

След това между Академията и Народното събрание се спуснахме към паметника на цар Освободител. Имаше монтирани осветителни тела. Може би за зарята довчера. Паметникът беше отрупан с венци и цветя. Имаше двоен караул – гвардейци и ученици. Непрекъснато идваха групи от чавдарчета със зелени знамена, на които е извезан лъв. Но най-трогателното е, че там беше пълно с хора – не задължени, не организирани, които доброволно носеха букети. Целият парапет около паметника беше постлан с карамфили. Няколкостотин метра по-нататък празникът не се чувстваше. Преживявах много дълбоко, със сълзи и стиснато гърло, това, което виждах. Разбира се, набива се на очи ролята

на църквата – единствената институция, която в празника е с хората и която чрез службата си всъщност създава и организира празника”.

Начинът, по който софиянци отбелязаха стогодишнината от Освобождението на 3 март 1978 година, впечатлява с личното отношение на хората. Наблюденията ми са в столицата, но съм убедена, че подобни прояви на лична причастност са могли да бъдат наблюдавани и в други селища на страната. Към онзи момент, както вече споменах, празникът не беше празник. Той беше извън официалния празничен календар, обикновен работен ден. Просто една историческа дата, която се припомня по повод на кръгли годишнини от Руско-Турската война и чрез ежегодна церемония на „Шипка”. Участието в официалните празници обаче беше задължително и в най-популярната си форма се свеждаше до включване в манифестация.

Някакъв бегъл опит за задържането на 3 март в празничния календар беше обвързването му с Деня на чавдарчето. На този ден децата биваха приемани в организация, аналогична на пионерската. Тази „натовареност” на бившия национален празник с нова интерпретация и нови „празнични” изяви беше онагледена в деня на стогодишнината чрез присъствието на множество деца-чавдарчета, носещи знаците на своята причастност – калпаче, връзка, знаме. Дори когато се движеха групово, а не с родителите си, те изглеждаха обаче като деца, които не представят своето училище или организацията си, а просто демонстрират желанието си да се покажат на празника. Искам да подчертая, че присъствието им в празничното пространство нямаше нищо общо с характерните за онова време манифестации или паради на пионери и чавдарчета. Просто едни деца решили да се включат „като юначета” в нещо, което не е задължително, без дори да осъзнават идеята за юначеството, която всъщност въплъщаваха и изразяваха най-вече чрез калпачето със зелено дъно.

По принцип официалните празници (Националният празник на България, празниците, посветени на личности и събития от новобългарската история), които съставят най-новият пласт на българската празничност, са по своята същност институционални празници. Те се организират от държавната администрация, а участието в тях се осъществява чрез институцията, към която принадлежи човек – училище, войска, еснаф, творчески съюз и т.н. Самото им протичане става в публичното пространство (на централния площад, в знакова сграда) в присъствието на официални лица. Липсва или е рядко явление домашното отбелязване на този тип празници, за разлика от традиционните народни празници, преминали и в християнския календар (Великден, Коледа, Заговезни). Развлекателната част на този тип празници (банкети, приеми, балове, вечеринки) също има характер на обществена проява извън дома, необвързана като задължение със семейството.

Включването на човека в този тип празничност в смисъл на необходимост от това да даде израз на празничното си настроение и да се приобщи под някаква форма към празнуването, е израз на личностна приобщеност към българското минало и българските ценности. Тази позиция придоби особена значимост, когато някои от официалните български празници след Втората световна война бяха извадени от празничния календар (3 март) или се празнуваха с принизен статут (от национален във ведомствен, какъвто е случаят с 24 май). Тогава чрез индивидуалната причастност към обезценената новобългарска празничност пролича истинското отношение на българите към личности и събития от българската история. То се прояви в едно избрано от тях празнично поведение, което беше израз на гражданска позиция с подчертан патриотичен подтекст. Пример за подобно спонтанно

наложило се участие в неофициалните форми на празничен живот е поклонението на софиянци пред паметника на Левски, където на 19 февруари те, повели децата си, се редят на опашка, за да оставят своето цвете и да помълчат пред Апостола. Същият духовен подтик към самоуважение се открива и в поднасянето на цветя пред паметника на светите братя Кирил и Методий след официалната церемония. Там също се нарежда дълга опашка. Колкото и бедни да са времената, хората намират начин да отделят средства за едно цвете. В контекста на това придобиващо вече все по-широка подкрепа и съпричастност празнично поведение, станало традиция в столицата, отбелязването на стогодишнината от Освобождението в София и като личен празник на българина не беше изненада.

✉ Prof. Dr. Gatya Simeonova, DA (Rtd)
Institute of Ethnology & Folklore Studies with Museum of Ethnography,
Bulgarian Academy of Sciences
6A, Moskovska Str., 1000 Sofia, Bulgaria
E-Mail: gali-46@abv.bg

© 2015 Venets: Author

